

Buddhadasa Bhikku: Philosophical Worldview and ‘Dog - without - a - tail’ Education

Amnuay Yussayotha*

School of Liberal Arts, Walailak University

*Corresponding Author, E-mail: amnuay.yu@wu.ac.th

Abstract

Buddhadasa Bhikku had a determination to propagate religion by allowing the followers of each religion to access the true meaning of their religions, building better understandings between religions, and taking a step away from materialism. With his outstanding works, he had been regarded as, “Philosopher of the South”. As UNESCO sees his promotive attitudes on tolerance, peace, culture, and on creating a better understanding between mankind, Buddhadasa Bhikku, therefore, has been regarded as an important person of the world in education. In the process of spreading his teachings, he tried to comprehend “Words from the Buddha” and apply teachings from different sects, thinking outside the box, emphasizing on novelty and modernity, interpreting the

teachings of Buddhism that good merits could be done and seen its success in this life not in the another life. He did not teach with emphasizing on Pali and Sanskrit, but he chose a language that suitable with modern world. In case there was a shortage of “words” to convey any specific meanings, Buddhadasa Bhikku created the theory of two languages (people's language and dharma language), establishing a “Dictionary outside of the Royal Academy” for his own use. He also criticized Thai education that it only aimed to follow the western precedent – focusing on building only knowledge but morality, making metaphor that we aimed to operate Thai people's feet to fit “western shoes” instead of sewing “western shoes” to fit Thai feet. Thus, it built selfish values as a proverb says, “to pull to get the longest end,” and he considered this kind of education “dog - without - a - tail”. Buddhadasa Bhikkhu, therefore, proposed to “pin the dog's tail” by adding morality to education and, among the people, to have a “good deeds collection card” to use for benefits as assigned by authority. He believed that morality would restore and “the world would be lightened up” if we all could do this.

Keywords: Buddhadasa Bhikku, Philosophy, Worldview

พุทธทาสภิกขุ: โลกทัศน์ทางปรัชญากับการศึกษาแบบ 'หมาทางด้วน'

อำนวย ยัสโยธา*

สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

*Corresponding Author, E-mail: amnuay.yu@wvu.ac.th

5

บทคัดย่อ

พุทธทาสภิกขุมีปณิธานในการเผยแผ่ศาสนาโดยให้ศาสนิกของ
แต่ละศาสนาเข้าถึงความหมายที่แท้จริงของศาสนาแห่งตน สร้างความ
เข้าใจอันดีระหว่างศาสนา และให้ถอยออกมาจากวัตถุนิยม ท่านมี
ผลงานเป็นประจักษ์ ได้รับการยกย่องว่าเป็น “ปราชญ์ฝ่ายทักษิณ”
องค์การ UNESCO เห็นว่าท่านมีทำที่ส่งเสริมสันติธรรม สันติธรรม
วัฒนธรรม และสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างมวลมนุษยชาติ จึงยกย่องให้
เป็นบุคคลสำคัญของโลกทางด้านการศึกษา ในกระบวนการเผยแผ่
คำสอน ท่านพยายามเข้าถึง “วจาณะจากพระโอษฐ์” และนำคำสอน
จากต่างลัทธินิกายมาประยุกต์ใช้ กล้าคิดนอกกรอบ เน้นความแปลก
ใหม่และทันสมัยตีความคำสอนของพุทธศาสนาให้สำเร็จประโยชน์ใน
ชาตินี้ ไม่ต้องรอชาติหน้า ไม่สอนโดยเน้นภาษาบาลีและสันสกฤต แต่
เลือกใช้ภาษาให้เหมาะกับคนยุคใหม่ ในกรณีนี้ที่ขาดแคลน “คำ” ที่จะ
ใช้สื่อความหมายท่านสร้างทฤษฎี 2 ภาษา (ภาษาคน – ภาษาธรรม)

ปีที่ 27
ฉบับที่ 1
ม.ค.
-
เม.ย.
2564

และสร้าง “พจนานุกรมนอกราชบัณฑิต” ขึ้นใช้เอง ท่านวิพากษ์การศึกษาไทยว่ามุ่งทำตามแบบอย่างตะวันตก คือ มุ่งสร้างแต่ความรู้โดยไม่คำนึงถึงศีลธรรม โดยอุปมาว่า มุ่งผ่าตัดเท้าคนไทยให้เข้ากับ “เกือกฝรั่ง” แทนที่จะตัดเย็บ “เกือกฝรั่ง” ให้เหมาะกับเท้าคนไทย จึงทำให้เกิดค่านิยมแบบเห็นแก่ตัว ใครมีเมียสาวได้สาวเอา จึงถือว่าเป็นการศึกษาแบบ “มหาหิงคฺฉวน” ท่านจึงเสนอให้ “ต่อหางสุนัข” โดยเพิ่มศีลธรรมเข้าไปส่วนในหมู่ประชาชน เสนอให้มี “บัตรสะสมความดี” เพื่อนำไปใช้สิทธิประโยชน์ตามที่ทางการกำหนด เชื่อว่าถ้าทำได้เช่นนี้ ศีลธรรมก็จะกลับมาแล้ว “โลกาจะสว่างไสว”

ชีวิตและผลงานของพุทธทาสภิกขุ

พุทธทาสภิกขุ ตั้งปณิธานในการเผยแผ่ศาสนา ไว้ 3 ประการ ได้แก่ 1) ให้พุทธศาสนิกชนหรือศาสนิกแห่งศาสนาใดก็ตาม เข้าถึงความหมายอันลึกซึ้งที่สุดแห่งศาสนาของตน 2) ทำความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนา และ 3) ดึงเพื่อนมนุษย์ให้ออกมาเสียจากวัตถุนิยม (Three wishes of Buddhadasa, 2017, 29 May)

อีกทั้งยังดำเนินวิถีชีวิตแบบเรียบง่าย คือ “เป็นอยู่อย่างต่ำ มุ่งกระทำอย่างสูง ฉ้นข้าวจานแฉะ อาบน้ำในขัน นอนกุฏิเล้าหมู ฟังยุงร้องเพลง” และยืนยันในกฎแห่งการทำความดีว่า “สิ่งดี ๆ ที่เราทำ จะนำพาสิ่งดี ๆ กลับมาหาเราเสมอ”

ภาพ 1 “สิ่งดี ๆ ที่เราทำ จะนำพาสิ่งดี ๆ กลับมาหาเราเสมอ”
ที่มา: <http://www.xn--www-rl.thaimtb.com/forum/viewtopic.php?f=587&p=13908394>

ผลงานของท่านมีหลายรูปแบบ ทั้งร้อยแก้ว ร้อยกรอง ภาพปริศนาธรรมที่รวบรวมไว้ในโรงมหรสพทางวิญญูณ และผลงานรูปแบบอื่น มี

ชุดงานเขียนที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย เช่น ชุดธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส, ชุดหลักพุทธศาสนาสำหรับผู้มีการศึกษา ชุดที่ใช้เป็นหลักฐานสำหรับค้นคว้า ชุดลอยทุม ชุดหมั่นล้อธรรมจักร ชุดมองด้านใน เป็นต้น บางชุดเขียนขึ้นเพื่อใช้ประกอบการศึกษาค้นคว้า บางชุดเพื่อช่วยให้ผู้อ่านเข้าถึงวาระจากพระโอษฐ์ บางชุดเพื่อใช้เป็นแนวทางสำหรับปฏิบัติ เป็นต้น

แต่ถ้าอ่านงานเขียนของท่านครั้งแรก ๆ ควรจะเริ่มต้นจากหนังสือ

1) คู่มือมนุษย์ เพื่อช่วยให้เข้าใจว่าอะไรคือคำสอนที่แท้จริงหรือคำสอนของลัทธิศาสนาอื่นที่ปลอมปนอยู่ในพุทธศาสนา 2) ภาษาคน – ภาษาธรรม (ทฤษฎี 2 ภาษา) เพื่อตีความคำสอนของพุทธศาสนาซึ่งดูเสมือนว่าบางที่ขัดแย้งกันเอง เช่น ในไตรลักษณ์ กล่าวว่า “อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา” (อนัตตา - ไม่มีตัวตน) แต่ในพุทธสุภาษิตกล่าวว่า “อตตา หิ อตตโน นาโถ” (อตต = ตน - ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน) แต่โดยความเป็นจริงไม่ได้ขัดแย้ง หากแต่ในที่หนึ่งใช้โดยนัย “ภาษาธรรม” ว่าไม่มีตัวตนที่แท้จริง ส่วนในอีกที่ใช้โดยนัย “ภาษาคน” ว่า ให้รู้จักพึ่งตนเอง 3) หนังสือเรื่อง จิตว่าง - การทำงานด้วยจิตว่าง เพื่อที่จะเข้าใจว่า “ความว่าง” หรือ “สุญญตา” มิได้หมายความว่าไม่มีอะไรเลย หากหมายถึง “ว่างจากตัวตน” ไม่มีตัวตนแท้จริงที่จะเข้าไปยึดถือ เพราะทุกสิ่งล้วน เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ฯลฯ ตลอดเวลา หรือกล่าวโดยสรุปว่า “จิตว่าง” หมายถึงภาวะตรงข้ามกับ “จิตวุ่น” ซึ่งเป็นเหตุแห่งทุกข์ นอกจากงานเขียนที่กล่าวแล้ว ยังมีเทพธรรมะ จดหมายโต้ตอบ บันทึกรธรรมที่ถูกทิ้งไว้เป็นเศษกระดาษ (สูญหายบางส่วน) ตลอดจนงานเทศนาธรรมแก่ผู้เดินทางมาจากต่างถิ่นหรือในถิ่น (จากกรุงเทพฯ หรือจังหวัดใกล้เคียง)

ผลงานของท่านหลายชิ้นได้รับการแปลเป็นหลายภาษา เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน จีน ญี่ปุ่น ลาว ศรีลังกา และทิเบต ถ้านับเฉพาะส่วนที่แปลเป็นภาษาอังกฤษ มีมากกว่า 20 เรื่อง และหลายเรื่องได้รับการตีพิมพ์ที่สำนักพิมพ์ Westminster บางเรื่องได้รับรางวัลจากองค์กร UNESCO และท่านเคยได้รับเชิญให้ไปแสดงปาฐกถาธรรมเนื่องในงานทำ

ณัฐสังคายนาศาสตราจารย์มหาพนธ์เมียนมาร์ เมื่อปี พ.ศ. 2498 ส่วนในประเทศไทย มหาวิทยาลัยชั้นนำถึง 7 แห่ง ได้ถวายปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์แก่ท่าน

ด้วยเหตุที่ท่านส่งเสริมสันติธรรม สันติธรรม วัฒนธรรม สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างมวลมนุษย และเป็นผลงานตรงตามสาขาที่ UNESCO กำหนด ฉะนั้นเมื่อปี พ.ศ. 2505 องค์การดังกล่าวได้ประกาศ ยกย่องให้เป็นบุคคลสำคัญด้านการศึกษาฯ (นับเป็นคนไทยลำดับที่ 17 ที่ได้รับการเกียรตินี้) โดยให้คำประกาศมีผลย้อนหลังไปถึงวันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ. 2549 (ในวาระฉลองชาตกาล 100 ปีของท่าน)

UNESCO ประกาศยกย่อง ว่า...

A PIONEER IN THE PROMOTION OF THE INTER-RELIGIOUS UNDERSTANDING THROUGH DIALOGUE AMONG PEOPLE OF DIFFERENT FAITHS, BUDDHADASA BHIKKHU, A FAMOUS BUDDHIST MONK, WAS HIGHLY RESPECTED WORLDWIDE.

HE LEFT HIS MONASTERY TO REDISCOVER THE INTEGRATION OF BUDDHISM IN THE WORLD AND THE SPIRIT OF ITS ORIGINS.

HIS EMPHASIS ON THE INTERDEPENDENCE OF ALL THINGS MADE OF HIM A PRECURSOR OF ECOLOGICAL THOUGHT AND A CHAMPION OF PEACE AMONG NATIONS.

HIS WRITINGS, WHICH HAVE BEEN TRANSLATED AND PUBLISHED IN MANY LANGUAGES, HAVE HAD A VERY CONSIDERABLE INFLUENCE ON THE RENEWAL OF BUDDHIST THINKING.

THE THOUGHTS EXPRESSED HAVE THE POTENTIAL TO GUIDE NOT ONLY THAILAND, BUT ALSO ALL SOCIETIES STRUGGLING TO CREATE A JUST AND EQUITABLE SOCIAL, POLITICAL AND ECONOMIC ORDER. (Buddhadasa Inthapanyo Archives, n.d.)

สื่อเป็นภาษาไทย ได้ว่า...

พุทธทาสภิกขุเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ที่มีชื่อเสียงและเป็นที่เคารพทั่วโลก ท่านเป็นผู้บุกเบิกในการส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนา โดยใช้การสานเสวนาระหว่างเหล่าศาสนิกต่างศรัทธา

ท่านได้ละอารามที่เคยพำนัก และได้ค้นพบแนวทางในการผสมผสานพุทธศาสนาในโลกให้สอดคล้องกับแก่นธรรมคำสอนดั้งเดิมอีกครั้ง

ท่านยังเน้นย้ำถึงหลักการอิงอาศัยกันและกันของสรรพสิ่ง ทำให้ท่านเป็นผู้นำของความคิดเชิงนิเวศวิทยา และผู้ประกาศจุดยืนเพื่อสันติภาพระหว่างประชาชาติทั้งหลาย

งานเขียนของท่าน ซึ่งได้รับการแปลและตีพิมพ์ในหลายภาษา มีอิทธิพลอย่างมหาศาลต่อการฟื้นฟูวิถีคิดแนวพุทธขึ้นใหม่

ความคิดที่ท่านได้แสดงไว้ มิเพียงแต่จะสามารถชี้ทางให้กับประเทศไทยได้เท่านั้น หากยังรวมถึงสังคมทั้งปวง ที่กำลังพยายามสรรค์สร้างระเบียบทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ อันเที่ยงธรรมและเป็นธรรมอีกด้วย (Buddhadasa Inthapanyo Archives, n.d.)

นอกจากนี้ ยังมีนักวิชาการชาวอเมริกัน ชื่อ Donald K. Swearer แห่ง Princeton University ยกย่องท่านเทียบเท่า “นาคราชแห่งเกรวาท” ส่วน มาเนาะ ยูเด็น นักวิชาการชาวมุสลิม แห่งมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ได้แต่งกลอนสุคติชื่อ พุทธทาสอัณชลี ไว้ที่โรงแรมรสพ ทางวิญญานแห่งสวนโมกข์ (ชั้น 2) ว่า...

อัณชลี ชินบุตร พุทธทาส	ผู้เปรียบปราด ปราชญ์หลัก ฝ่ายทักษิณ
ประกาศธรรม ล้ำกาล ผ่านแผ่นดิน	ให้โลกยิน เกียรติธรรม อันสัมา
จำแนกธรรม เทียบวิธี สารีบุตร	จำแนกอรรถ ทัดพระพุทฺธ โฆษา
เช่นนาคเสน เจนจัด วิสัชนา	ยิ่งปัญญา เยี่ยงพระ นาคราช
ว่าวฏ ฎติโลโก เพราะไม่หัด	เป็นกรรมวิภู พัดผลัก ให้จักรหมุน
หากเห็นใน ไตรลักษณ์ อนรรฆคุณ	วิปัสสิ ปริบูรณ์ ในสุญตา
สายธรรมธาร ผ่านไหล ในอดีต	เช่นรอยขีด ข้ามดิน ผ่านหินผา
พุทธทาส ฉลาดล้ำ น้อมธรรมมา	เป็นชีรา ธรรมมัย เลี้ยงใจชน
แม้วาระ อนิจจัง แห่งสังขาร	ธรรมทาน ท่านแผ่ ยังแพร่ผล
เสียง “จิตว่าง” “ว่างคำ อัตตา” ตน	ยังเตือนคน ใครธรรม ประจำกาล

11

ปีที่ 27
ฉบับที่ 1
ม.ค.
-
เม.ย.
2564

ส่วนสหายธรรมชาวมุสลิม ฮัจยีประยูร วทายกุล ได้แต่งกลอนถวายท่านว่า

ถ้าข้าเป็น พุทธ คริสต์ อิสลาม	โดยถือนาม ลัทธิ เป็นที่หมาย
ได้ตรีกตรอง ข้าต้องเป็น ถึงสามนาย	จึงจะได้ เสร็จสม อารมณ์นี้
ถ้าข้าเป็น พุทธ คริสต์ อิสลาม	โดยถือตาม ลัทธิจริง สิ่งรู้สึก
เพียงคนเดียว เป็นได้ ดังใจนี้	คิดให้ลึก ท่านจะเห็น เช่นว่านี่

ถ้าย้อนกลับไปดูชีวิตภูมิหลังพบว่า ท่านถือกำเนิดเมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ. 2449 ที่ตำบลพุมเรียง อำเภอยะโฮง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

มีชื่อเดิมว่า เจื่อม สกุล พานิช ต่อมาเมื่ออายุได้ 20 ปี เข้าอุปสมบท ได้ฉายาว่า อินทปญฺโญ (ผู้มีปัญญาอันยิ่งใหญ่) หลังจากอุปสมบท ต้องการเอาดีทางพุทธศาสนา จึงเดินทางเข้าศึกษาต่อที่กรุงเทพฯ สอบได้เปรียญธรรมประโยค 3 (จาก 9 ประโยค) แต่สอบตกประโยค 4 เพราะมีความเห็นเรื่องการแปลภาษาบาลีไม่ตรงกับอาจารย์ โดยอาจารย์ต้องการให้แปลตามตัวอักษรอย่างเคร่งครัด แต่ท่านเห็นว่าการแปลแบบนั้นไม่ก่อให้เกิดประโยชน์เท่าที่ควร เพราะผู้อ่านจะไม่เข้าใจและไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตจริงได้ เมื่อความเห็นไม่ลงรอยกัน จึงสอบตกเปรียญธรรมประโยค 4 ท่านจึงตัดสินใจ “ถวายเป็นสังฆทาน” แล้วเดินทางกลับมาศึกษาด้วยตนเองที่วัดบ้านเกิด (วัดร้าง “ตระพังจิก”) การพ้นหลังให้กรุงเทพฯ และกลับมาตั้งสำนักของตนเองคราวนั้น ถูกใคร ๆ กล่าวหาว่าทำตนเป็น “พระเถื่อน” ซึ่งท่านได้แสดงความในใจเรื่องนี้ว่า...

เป็นพระเถื่อน เหมือนนก วิหคหงษ์ ย่อมบินตรง ไปได้ ทิศไหน ๆ	
เป็นอิสระ อาจจะมีผล สักคนใด	ก็ผลได้ ทนใจ ไม่อดแอ
เอ็นดูฉัน ขอให้ฉัน เป็นพระเถื่อน	มีหมูไม้ เป็นเพื่อน ทุกกระแส
มดแมลง แสดงธรรม อยู่จำเจ	ไฟระแห่ไม่มีเปื้อ เหลือกกล่าวเอย

หลังจากศึกษาและปฏิบัติธรรมที่วัดร้างตระพังจิกได้ระยะหนึ่ง ท่านเห็นว่าสถานที่แห่งนี้มีที่ตั้งไม่เหมาะสม เพราะอยู่ห่างไกลเส้นทางคมนาคม จึงย้ายไปยังสวนโมกข์ไชยา ซึ่งตั้งอยู่ที่เขาพุทธทอง ริมทางหลวงหมายเลข 41 หลักกิโลเมตรที่ 134 เมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม พ.ศ. 2475 (ตรงกับวันวิสาขบูชา) และใช้สวนแห่งนี้เป็น “ห้องทดลองทางจิต” และเผยแผ่คำสอนตลอดมา จนได้รับการเลื่อนสมณศักดิ์เป็น “พระธรรมโกศาจารย์” แต่ยังคงใช้นามว่า “พุทธทาส” โดยให้เหตุผลว่า “อาตมาตั้งชื่อตัวเองว่า ‘พุทธทาส’ แปลว่า ผู้รับใช้พระพุทธเจ้า’ มัน

มีความหมายอย่างนั้น ก็หมายความว่า ให้มันช่วยเตือนตัวเอง บังคับตัวเอง ผูกพันตัวเองให้ทำงานรับใช้พระพุทธเจ้า ให้สุดชีวิตจิตใจ นี่! เรามุ่งหมายตั้งชื่อให้มีความหมาย หรือว่าตั้งนามสกุลก็ตั้งให้มีความหมาย” (Buddhadasa Bhikku 3, n.d.) และท่านใช้สวนแห่งนี้เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมและเผยแผ่คำสอนตลอดมา จนกระทั่งถึงวันที่ 8 กรกฎาคม พ.ศ. 2536 ก็ละสังขารอย่างสงบ สิริอายุรวม 87 ปี นับได้ 67 พรรษา

โลกทัศน์ทางปรัชญาและกระบวนทัศน์ทางการศึกษา

โลกทัศน์ทางปรัชญา

คำว่า โลกทัศน์ทางปรัชญา หมายถึง ทศนะต่อการมองโลก เข้าใจโลก เข้าใจชีวิต ส่วนคำว่า กระบวนทัศน์ทางการศึกษา หมายถึง การนำโลกทัศน์ทางปรัชญามาประยุกต์ใช้อธิบายในการจัดการศึกษา โดยปกติ ผู้ที่มีโลกทัศน์ต่างกัน ย่อมมีกระบวนทัศน์ต่างกัน กล่าวคือ ผู้มีโลกทัศน์แบบวัตถุนิยม (Materialism) ซึ่งสอดคล้องกับโลกทัศน์แบบวิทยาศาสตร์ จะให้ความสำคัญกับโลกแห่งวัตถุหรือสสาร คือ เชื่อว่ามนุษย์มีแต่กาย ซึ่งเป็นวัตถุ ไม่มีจิต ส่วนที่เรียกว่า “จิต” ที่แท้เป็นเพียงการทำงานอันมีประสิทธิภาพของสมอง ด้วยเหตุที่สมองทำงานดีเกินไป จึงเข้าใจผิดว่า สมองคือจิต ฉะนั้น เมื่อกายตาย สมองก็ตายตามไปด้วย ไม่มีอะไรเหลือ เกิดหนเดียว ตายหนเดียว ตายแล้วสูญ นรกสวรรค์ ขาดิหน้า ไม่มีจริง ฉะนั้น ในช่วงที่ยังมีชีวิตอยู่ ควรแสวงหาความสุขใส่ตัวให้เต็มที่ ซึ่งเรียกอุดมการณ์ชีวิตแบบนี้ว่า “สุขนิยม” (Hedonism) คือ มุ่งแสวงหาความสุข ความพอใจด้านร่างกาย (Happiness & Pleasure) เป็นที่ตั้ง พวกที่มีโลกทัศน์แบบนี้ จะมีกระบวนทัศน์ในการจัดการศึกษาเพื่อสนองความต้องการทางกายซึ่งเป็นโลกแห่ง “วัตถุ” (The world of body ‘matter’) เป็นสำคัญ

ส่วนพวกที่มีโลกทัศน์แบบจิตนิยม (Idealism) ซึ่งสอดคล้องกับ

ศาสนา เชื่อว่ามนุษย์มีทั้งกายและจิต แต่จิตสำคัญกว่ากาย คำว่า “จิต” มีได้หมายถึง “Mind” หากแต่หมายถึง “Spirit, Soul – จิตวิญญาณ” โดยกายแยกเป็นอิสระจากจิตได้ เมื่อกายตายจิตยังคงเหลือเพื่อรอรับผลกรรมที่เคยกระทำไว้ เพราะโลกนี้เป็นโลกแห่งการเพาะปลูก ส่วนโลกหน้าเป็นโลกแห่งการเก็บเกี่ยว ถ้าเพาะปลูกสิ่งดี ๆ ก็จะได้เก็บเกี่ยวสิ่งที่ดี ๆ ด้วย พวกนี้จึงเห็นว่าในช่วงที่ยังมีชีวิตอยู่ ควร “ปลูก” คุณงามความดี เพื่อหวัง “เก็บเกี่ยว” ผลในชีวิตหน้า ซึ่งเรียกอุดมการณ์แบบนี้ว่า “อสุขนิยม” (Non-hedonism) คือ ไม่นิยมแสวงหาความสุขสบายทางกายเป็นเป้าหมายหลัก หากแต่แสวงหาเพียงเพื่ออยู่ได้ แล้วจะได้ใช้กายเป็นเครื่องมือแสวงหาอาหารจิตที่สำคัญกว่า แนวคิดแบบนี้แยกออกเป็น 2 พวก คือ 1) วิมุตตินิยม เห็นว่า “อาหารจิต” คือ ความสงบแห่งจิตใจ ดังคำกล่าวที่ว่า “นตถิ สนติปรี สุข” (สุขใดจะเสมอด้วยความสงบไม่มี) และ 2) ปัญญานิยม เห็นว่าอาหารจิต คือ “ปัญญาความรู้” แต่มีใช้ความรู้แบบ “ปัญญาประดิษฐ์” (AI = Artificial intelligence) เพราะความรู้แบบนี้มีไว้เพื่อสนองความสุขสบายทางกายแบบเดียวกับอสุขนิยม หากแต่หมายถึงปัญญาความรู้เพื่อเข้าถึงสัจธรรม เข้าใจโลก เข้าใจชีวิต เช่น เข้าใจคำกล่าวของ Heraclitus (กรีก) ที่ว่า “จะอาบน้ำในสองที่เวลาเดียวกันไม่ได้” (Todo fluye, nada permanece – ภาษากรีก) เพราะการอาบครั้งที่สอง ทั้ง “น้ำ” และ “คน” ต่างก็เปลี่ยนสภาพไปจากเดิมแล้ว (Más frases populares de Heráclito, n.d.) หรือ ความรู้ที่ช่วยให้เข้าใจตามหลักไตรลักษณ์ที่ว่า “อนิจจ ทุกข อนตตา” (ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่มีตัวตน) พวกที่มีโลกทัศน์แบบนี้ จะมีกระบวนการทัศนทางการศึกษาเพื่อสนองความต้องการ ทั้งโลกแห่งวัตถุ (กาย) และโลกแห่งจิตวิญญาณ (The world of body & spirit ‘soul’) แต่จะให้ความสำคัญกับโลกแห่งจิตวิญญาณมากกว่า

ส่วนพวกที่มีโลกทัศน์สายกลาง คือ ธรรมชาตินิยม (Naturalism) เชื่อว่ามนุษย์มีทั้งกายและจิต โดยทั้งสองส่วนมีความสำคัญเท่าเทียมกัน

และไม่สามารถแยกเป็นอิสระจากกันได้ และ “จิต” ก็มีใช้ “จิตวิญญาณ” แต่หมายถึง “ศักยภาพ” (Potential) บางอย่าง ที่พัฒนาขึ้นหลังจาก วิวัฒนาการถึงขั้นเป็นมนุษย์ “จิต” จึงหมายถึง ปัญญา เหตุผล และสำนึกทางคุณธรรม โดยจิตจะตายพร้อมกาย และพวกนี้ไม่ให้ความสำคัญเรื่องนรก สวรรค์ หากแต่จะเน้นเรื่องการประกอบคุณงามความดี เพื่อช่วยให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เรียกอุดมการณ์แบบนี้ว่า “มนุษยนิยม” (Humanism) คือ “มองรอบด้าน” ไม่ “ขุน” กายจนลืมนิจิต หรือ “ขุน” จิตจนลืมนกาย แต่จะ “ขุน” ทั้งสองส่วนเสมอกัน พวกที่มีโลกทัศน์แบบนี้ จะมีกระบวนการทัศนทางการศึกษาเพื่อสนองทั้งโลกแห่งวัตถุ (กาย) และโลกแห่งจิต โดยให้ความสำคัญกับทั้งสองส่วนเสมอกัน

กระบวนการทัศนแบบพุทธกับการจัดการศึกษา

กระบวนการทัศนแบบพุทธมีหลายส่วนที่พอจะนำมาประยุกต์ใช้อธิบายเกี่ยวกับการจัดการศึกษาได้ แต่ในที่นี้จะหยิบยกมาเพียงบางส่วน

กระบวนการทัศนในพระสัทธรรม

คำว่าพระสัทธรรม หมายถึง ธรรมของคนดีที่พึงศึกษา ซึ่งประกอบด้วยองค์สาม คือ ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ คำว่า “ปริยัติ” หมายถึง การศึกษาพุทธศาสนาจากพระวจนะ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อรรถกถา เอกสารตำรา รวมทั้งคำอธิบายจากผู้รู้ คำว่า “ปฏิบัติ” หมายถึง การนำคำสอนในภาคปริยัติสู่การปฏิบัติ (โดยปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ) ตามหลักอริยมรรคมีองค์แปด ซึ่งประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา ส่วนคำว่า “ปฏิเวธ” หมายถึง การรู้แจ้งแทงตลอดอันเกิดจากการศึกษาภาคปริยัติ และปฏิบัติ จนสามารถข้ามแรกกิเลส อวิชชา ตัณหา อุปาทาน ได้หมดสิ้น ก็ช่วยให้สิ้นทุกข์ พระสัทธรรม 3 อย่างนี้ไม่สามารถแยกเป็นอิสระจากกันได้ อุปมาเสมือน เนื้อหนัง เอ็น กระดูก ต้องอิงอาศัยอยู่ด้วยกันฉันใด ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ ก็อิงอาศัยอยู่ด้วยกันฉันนั้น

ถ้าเปรียบเทียบกับทางโลก จะได้ว่า “ปริยัติ” หมายถึง การศึกษาเนื้อหาภาคทฤษฎี “ปฏิบัติ” หมายถึง นำทฤษฎีลงสู่การปฏิบัติ ส่วน

“ปฏิเวธ” หมายถึง “ผล” อันเกิดจากการดำเนินการข้างต้น เมื่อดำเนินการครบองค์สาม ก็จะทำให้เกิด “องค์ความรู้” (Body of Knowledge) ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของ Immanuel Kant - German) ที่ว่า ทฤษฎีกับการปฏิบัติจะต้องควบคู่กัน ดังที่กล่าวว่า “การปฏิบัติที่ไม่มีทฤษฎีรองรับเป็นสิ่งมืดบอด ส่วนทฤษฎีที่ไม่สามารถนำไปปฏิบัติได้ เป็นเพียงของเล่นทางปัญญา” (Experience without theory is blind, but theory without experience is mere intellectual play) (Immanuel Kant Top - Quote, n.d.)

กระบวนการทัศน์ในอริยสัจสี่

“อริยสัจสี่” หมายถึง ความจริงอันประเสริฐสี่ประการที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ ซึ่งประกอบด้วย ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค คำว่า “ทุกข์” (ในไตรลักษณ์) หมายถึง “ทุกข์ลักษณะ” ซึ่งเป็นภาวะที่ไม่สามารถคงสภาพเดิมได้ เกิดขึ้น ตั้งอยู่ดับไป ตลอดเวลา เพราะไม่มีตัวตนที่แท้จริง ถ้าเข้าไปยึดถือถือว่าเป็น “ตัวกู” “ของกู” ก็กลายเป็น “ทุกข์ในอริยสัจ” (ความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ) ฉะนั้น กระบวนการแก้ทุกข์จึงต้องใช้ “สมุทัย” โดยพิจารณาว่าเหตุแห่งทุกข์มาจากต้นเหตุ คือความอยากได้ อยากมี อยากเป็น หรือ ไม่อยากได้ ไม่อยากมี ไม่อยากเป็น เช่น ไม่อยากแก่ ไม่อยากเจ็บ ไม่อยากตาย เป็นต้น ลำดับถัดมาก็พิจารณาความดับแห่งทุกข์ คือ “นิโรธ” และลำดับสุดท้าย คือ ดำเนินการตามหลัก “อริยมรรค” จนรู้แจ้งแทงตลอด ก็จะหน่าย คลายจากความยึดติด ก็จะสิ้นทุกข์

กระบวนการตรัสรู้ของพระองค์เป็นไปตามหลัก “เหตุ” และ “ผล” กล่าวคือ เมื่อพิจารณาอย่างเป็นลูกโซ่จากสายเกิด (สายเหตุ) จะเห็นว่า เพราะมีเหตุอะไร จึงเกิดผลอะไร หรืออาจพิจารณาย้อนต้นเป็นลูกโซ่จากสายดับ (สายผล) จะเห็นว่า การที่ผลอะไรดับ เพราะเหตุอะไรดับ หรือถ้าอธิบายอย่างเป็นลูกโซ่ตามหลัก ปฏิจจสมุปบาท (กฎอิทัปปิจจยตา) จะได้ว่า “เมื่ออันนี้มี อันนี้จึงมี เมื่ออันนี้ไม่มี อันนี้ก็ไม่มี เพราะอันนี้เกิด อันนี้จึงเกิด เพราะอันนี้ดับ อันนี้จึงดับ” หรืออีกนัยหนึ่ง

ว่า “ถ้าเหตุมี ผลย่อมเกิด ถ้าเหตุหุด (เอาเหตุออก) ผลก็หายไป ถ้าเหตุคงที่ ผลก็เหมือนเดิม ถ้าเหตุเปลี่ยนไป ผลก็ย่อมเปลี่ยนตาม”

ถ้าหากกระบวนการทัศนนี้มาใช้ทางโลก จะได้ว่าเมื่อมีปัญหา (ทุกข์) ต้องพิจารณาว่าเกิดจากเหตุอะไร (สมุทัย) และพิจารณาต่อไปว่าความดับของปัญหา (นิโรธ) คืออะไร แล้วพิจารณาต่อไปว่าถ้าจะแก้ปัญหาก็จะดำเนินการอย่างไร (มรรค) กระบวนการทั้งสี่นี้สามารถใช้แก้ปัญหได้ทุกเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นปัญหาชีวิต ปัญหาสังคม ปัญหาการศึกษา การที่พระองค์ทรงเห็นห่วงโซ่แห่งทุกข์ ทั้งสายเกิดและสายดับอย่างกระจ่างแจ้งตลอดสาย จึงได้ชื่อว่าเป็นพระพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

กระบวนการทัศนในชั้นห้า

พุทธศาสนานิยามมนุษย์ประกอบด้วย รูปขันธ์ กับ นามขันธ์ รวมเรียกว่า “ขันธ์ 5” คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ คำว่า รูปขันธ์ หมายถึง รูปร่าง ซึ่งประกอบด้วยอวัยวะส่วนต่าง ๆ ซึ่งอาจเรียกว่า “อาการ 32” ส่วน นามขันธ์ ประกอบด้วย เวทนา สัญญา สังขาร ทั้งสามส่วนนี้เรียกว่า “เจตสิก” (อาการประกอบจิต) เกิดพร้อมจิต ดับพร้อมกับจิต มีอารมณ์เดียวกับจิต อาศัยวัตถุเดียวกับจิต ส่วนองค์ประกอบสุดท้าย คือ วิญญาณ หมายถึงช่องทางการรับรู้ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

ฉะนั้น การจัดการศึกษาก็เพื่อพัฒนาชั้นห้า คือ 1) พัฒนารูป หมายถึง พัฒนาสุขภาพพลานามัยให้แข็งแรงสมบูรณ์ แคล่วคล่องว่องไว ให้เหมาะกับวัยและได้มาตรฐานสากล 2) พัฒนาเวทนา หมายถึง พัฒนาความรู้สึกสุข ทุกข์ ดีใจ เสียใจ หรือ รู้จักวางเฉย โดยรู้เท่าทันสิ่งที่เกิดขึ้น 3) พัฒนาสัญญา หมายถึง พัฒนาความจำได้หมายรู้สิ่งที่ได้ทั้งจากทางประสาทสัมผัส และที่ได้จากทางจิต 4) พัฒนาสังขาร หมายถึง พัฒนาความคิดปรุงแต่ง ทั้งฝ่ายกุศล อกุศล หรือกลาง ๆ และ 5) พัฒนาวิญญาณ หมายถึง พัฒนาช่องทางการรับรู้ คือ จักขุวิญญาณ (ตา - รับรู้อรูป) โสทวิญาณ (หู - รับรู้เสียง) ชานวิญาณ (จมูก - รับรู้กลิ่น)

ชีวหาวิญญาน (ลีน - รับรู้รส) กายวิญญาน (กาย - รับรู้โผฏฐัพพะ) และ มโนวิญญาน (ใจ - รับรู้ธรรมารมณ) เพื่อให้ช่องทางทั้ง 6 นี้ เป็นไปอย่าง มีประสิทธิภาพ

หลากหลายกระบวนทัศน์ทางการศึกษา

มีผู้นิยามความหมายของปรัชญาการศึกษา หลากหลายนิยาม แต่ในที่นี้จะหยิบยกของ สุมิตร คุณานุกร ที่นิยามว่า คือ “อุดมคติ อุดมการณ์อันสูงสุด ซึ่งยึดเป็นหลักในการจัดการศึกษา มีบทบาทในการเป็นแม่บท เป็นต้นกำเนิดความคิดในการกำหนดความมุ่งหมายของการศึกษาและเป็นแนวทางในการจัดการศึกษา ตลอดจนถึงกระบวนการในการเรียนการสอน” (Applied philosophy in Thai education management, n.d.) จากนิยามนี้อาจใช้อธิบายกระบวนทัศน์ทางการศึกษาของแต่ละลัทธิได้กล่าวคือ อธิบายของพวก สารัตถนิยม (Essentialism) ว่า จัดการศึกษาโดยให้ความสำคัญกับ “Subject Matter” เน้นเนื้อหาวิชาที่สืบทอดเป็นมรดกทางวัฒนธรรม เพื่อเตรียมการสำหรับชีวิต นิรันตรนิยม (Perennialism) ที่เชื่อในความเป็นนิรันดร์ของคุณค่าว่า จัดการศึกษาเพื่อย้อนกลับไปหาคุณค่าในอดีต พิพัฒนาการนิยม (Progressivism) ที่เชื่อในความเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งใหม่ว่า จัดการศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลง ค่านิยมนั้น ๆ ปฏิรูปนิยม (Reconstructionism) ที่เชื่อเรื่องการสร้างอารยธรรมใหม่ว่า การจัดศึกษาก็เพื่อสร้างค่านิยมใหม่ ส่วนอัตถิภาวนิยม (Existentialism) ให้ความสำคัญกับ “ตัวตน” ของมนุษย์ ก่ออธิบายว่า จัดการศึกษาควรให้ความสำคัญเรื่อง “เสรีภาพ” ของมนุษย์ เป็นสำคัญ (Dhonburi Rajabhat University, n.d.)

นอกจากนี้ปราชญ์ทางการศึกษาหลายท่าน เช่น ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี พุทธทาสภิกขุ พระเทพเวที พระราชวรมุนี สุลักษณ์ ศิวรักษ์ และเอกวิทย์ ณ ถลาง เห็นว่าประเทศไทยมีพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ จึงควรจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับคำสอนแนวพุทธ (Buddhist philosophy, n.d.)

ส่วนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหามกุฏราชวิทยาลัยฯ ทรงเห็นว่าการศึกษาควรมีบทบาทเพื่อพัฒนาตนเอง มนุษย์ และสังคม จึงต้องมีความหลากหลายและเรียนรู้ตลอดชีวิต ดังที่ทรงกล่าวว่า

การศึกษาคือเครื่องมือในการพัฒนามนุษย์ ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา การศึกษาจึงเป็นกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต และมีส่วนสร้างสรรค์สังคม การศึกษามุ่งที่สร้างปัญญาและลักษณะของชีวิตให้เรียนรู้ สามารถดำรงชีวิตเพื่อตนเอง แนวทางด้านจัดการศึกษามุ่งให้การศึกษาด้านวิชาการถ่ายทอดความรู้เพื่อขัดเกลาความคิด ประพฤติ และคุณธรรม ให้มีความเข้าใจในหลักเหตุผล ความซื่อสัตย์สุจริต รู้จักรับผิดชอบตนเองให้ถูกต้อง เป็นธรรม เน้นการเรียนรู้แบบหลากหลายวิชาการเพื่อที่จะนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ให้ถูกต้องเหมาะสมกับบริบทสังคม (Sintuwongsanon, n.d.)

ส่วนศาสตราจารย์กิตติคุณ อำไพ สุจริตกุล ผู้เป็น “ครู” สายครุธรรมนิยม เห็นว่าการจัดการศึกษาต้องให้มี “ความรู้” ควบคู่ “คุณธรรม” ดังที่กล่าวว่า

เมื่อความรู้สูงเยื้ยมถึงเทียบเมฆ แต่คุณธรรมต่ำเดกยอดหญ้านั้น
อาจเสกสร้างมิจฉาสารพัน ด้วยจิตอันไร้อายในโลก
แม้คุณธรรมสูงเยื้ยมถึงเทียบเมฆ แต่ความรู้ต่ำเดกเพียงยอดหญ้า
ย่อมเป็นเหยื่อทรชนจนอร่า เพราะปัญญ่อ่อนด้อยน่าน้อยใจ
หากความรู้สูงล้ำ คุณธรรมเลิศจะพัฒนาประชากรราษฎร์ทั้งชาติไทย
ต้องฝึกให้ความรู้คู่คุณธรรม

(Buddhist philosophy, n.d.)

หม่อมหลวงบิน มาลากุล อธิการบดีมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการปกครองเปรียบเทียบการศึกษาเสมือนกับการปลูกกล้วยไม้ว่า แม้จะออกดอกช้า แต่เมื่อออกดอกแล้วจะสวยงาม ดังเปรียบเทียบว่า...

กล้วยไม้มีดอกช้า	ฉันใด
การศึกษาเป็นไป	เช่นนั้น
แต่ดอกออกคราวไร	งามเด่น
งานสั่งสอนปลูกปั้น	เสร็จแล้วสวยงาม

(Sintuwongsanon, n.d.)

กระบวนทัศน์ทางการศึกษาตามแนวคิดของพุทธทาสภิกขุ

กระบวนทัศน์อื่น

การที่องค์การ UNESCO ยกย่องให้เป็นบุคคลสำคัญทางด้านการศึกษานั้น เพราะเห็นว่าทัศนะของท่านส่งเสริมสันติธรรม สันติวัฒนธรรม และสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างมนุษยชาติ มิใช่เฉพาะกับสังคมไทย หากแต่รวมถึงสังคมโลก ประกอบกับมีปณิธานที่จะส่งเสริมให้ศาสนิกชนของแต่ละศาสนา เข้าถึงความหมายอันลึกซึ้งในศาสนาของตน อีกทั้งทำความเข้าใจอันดีระหว่างกัน จึงถือว่าเป็นทัศนะที่สร้างสรรค์ มีคุณค่าไม่หลงลัทธิ (Dogmatism) ไม่เป็นปฏิปักษ์กับฝ่ายอื่น พุทธทาสภิกขุอุปมาคำสอนของลัทธิอื่นว่า เปรียบเสมือนแสงสว่าง ถ้าใช้ส่องทางได้ ก็มีคุณค่าเสมอกัน ถ้านำวิธีการนี้ไปเปรียบเทียบกับของพระพุทธเจ้า ซึ่งสอนโดยมิให้กระทบต่อผู้อื่น เพราะจะเป็นการสร้างศัตรู แล้วกลายเป็นอุปสรรคต่อการเผยแผ่คำสอนของพระองค์ พุทธทาสภิกขุก็ใช้กุศโลบายเดียวกันคือ ไม่ก้าวล่วงฝ่ายอื่น เพียงแต่มีจุดยืนที่ต่อต้านโลกทัศน์แบบวัตถุนิยม เพราะเห็นว่าจะนำมาซึ่งการเอาเปรียบ ชิงดีชิงเด่น แบบใครมือยาวสาวได้สาวเอา และจะสร้างปัญหาให้แก่มวลมนุษยชนในวงกว้างดังที่ปรากฏให้เห็น

ท่านวิพากษ์แนวคิดแบบ จิตนิยม ในแง่ที่กล่าวถึง นรก สวรรค์โดยใช้ “ภาษาคน” ว่า นรกอยู่ใต้ดิน (สถานที่อันทุกข์ทรมาน) – สวรรค์อยู่บนฟ้า (สถานที่อันน่านิรมย์) เพื่อที่จะโน้มน้าวให้ผู้คนทำความดี ท่านก็ไม่รู้สึกขัดแย้ง เพียงแต่ของท่านใช้ “ภาษาธรรม” ว่า “สวรรค์อยู่นอก นรกอยู่ในใจ” ส่วนคำว่า “ธรรมะ” ท่านจำแนกออกเป็น 4 นัย กล่าวคือ (1) “ตัว” ธรรมชาติ (2) “กฎ” ธรรมชาติ (3) “หน้าที่” ตามธรรมชาติ และ (4) “ผล” จากการปฏิบัติหน้าที่ตามธรรมชาติ, ส่วนคำว่า “นิพพาน” ท่านวิเคราะห์โดยภาษาธรรมว่าในทุกมิติ มิได้หมายถึง “ตาย” หากแต่หมายถึง “เย็น - สงบเย็น” ถ้าเมื่อใดสามารถทำจิตให้สงบเย็น ก็เรียกว่า นิพพาน ส่วนทัศนะของพวก Existentialism ที่เน้นเรื่อง “เสรีภาพ” (Freedom) โดยแยกออกเป็น “Freedom from” (เสรีภาพโดยปราศจากการถูกรบกวนจาก...) และ “Freedom to” (เสรีภาพเพื่อก้าวไปสู่...) ส่วนของพุทธศาสนิกชน เห็นว่าเสรีภาพที่แท้จริง หมายถึง ภาวะของจิตที่มีเสรีภาพ คือ ปราศจากการถูกรบกวนงำด้วยอำนาจของกิเลสตัณหา ซึ่งขัดขวางต่อการบรรลุนิพพาน

นอกจากนี้ ยังแก้ไขความเข้าใจผิดของผู้คน ที่มีต่อคำสอนของท่าน 9 ประการ คือ...

- 1) เข้าใจผิดว่า ทำดีต้องได้ดี ทำบุญต้องได้บุญ แต่ที่ถูกคือ ทำดีไม่ได้อะไรได้แต่ละกิเลส ทำบุญได้แค่สบายใจ
- 2) เข้าใจผิดว่า ดีกับใคร คนนั้นต้องดีตอบ แต่ที่ถูกคือ เรามีหน้าที่ที่ดี ใครจะดีกับเรา ไม่ดีกับเรา ไม่ใช่เรื่องของเรา
- 3) เข้าใจผิดว่า ให้อะไรใคร ต้องได้กลับคืน แต่ที่ถูกคือ การ “ให้” คือ ยินดีและเสียสละ ให้แล้วคาดหวัง..ไม่ใช่การให้ อ้างบุญคุณไม่ได้
- 4) เข้าใจผิดว่า แก้แล้วทำอะไรก็ได้ แต่ที่ถูกคือ แก้แล้วต้องยังสำนึก ทำชั่วไม่ได้ เวลาเหลือน้อย
- 5) เข้าใจผิดว่า ต้องทำเพื่อความมั่นคงของชีวิต ในภายหน้า แต่ที่ถูกคือ ความมั่นคงไม่มีในโลก ตายได้ทุกเมื่อ
- 6) เข้าใจผิดว่า ความต้องการของตัวเองสำคัญที่สุด เราสำคัญที่สุด แต่ที่ถูกคือ ไม่มีความต้องการนั้นแหละสำคัญที่สุด ไม่มีเราต่างหากสำคัญที่สุด

7) เข้าใจผิดว่า เข้าวัดใจสงบ แต่ที่ถูกคือ วัดอยู่ในใจ ใจสงบ 8) เข้าใจผิดว่า ความสบายเลือกได้ แต่ที่ถูกคือ เกิดมาก็ทุกข์แล้ว มันเลือกไม่ได้ ไม่มีใครสบายตลอดชาติ และ 9) เข้าใจผิดว่า สิ่งของ คนของเรา ตัวของเรา เราต้องยึดไว้ รักษาไว้ แต่ที่ถูกคือ ไม่มีอะไร หรือใครให้ ต้องยึด ต้องรักษา ทุกอย่างไม่ใช่ของเรา และที่สุดก็ไม่มี”

วิพากษ์การศึกษาแบบ “มหาหิงคฺวัน”

ท่านวิพากษ์การศึกษาของไทยว่าเป็นเสมือน “มหาหิงคฺวัน” ในนิทานอีสป ซึ่งเล่ากันว่า มีสุนัขตัวหนึ่งเดินไปติดกับดักจนหางขาด ด้วยความฉลาดแกมโกง จึงบอกสุนัขตัวอื่นว่า “หางด้วนดีกว่ามีหาง” จึงทำให้สุนัขตัวที่โง่กว่า ยอมกัฒหางตัวเองให้ด้วนตาม และกลายเป็นมหาหิงคฺวันทั้งหมู่บ้าน ท่านยกเรื่องนี้ขึ้นมาเพื่อที่จะอุปมาว่าประเทศที่คิดว่าตนเองเจริญแล้ว มุ่งปลูกฝังด้าน “ความรู้” โดยไม่คำนึงถึง “ศีลธรรม” ทำให้ผู้คนหลงใหลวัตถุ เห็นแก่ตัว ชิงดีชิงเด่น ใครมีอี่ยวสาวได้สาวเอาแล้วยังขึ้นาประเทศที่ด้อยกว่าให้จัดการศึกษาแบบเดียวกับของตน จึงทำให้ทั้งโลกสับสนวุ่นวาย ท่านวิพากษ์ว่าการจัดการศึกษาแบบนี้เสมือนกับพยายามผ่าตัดเท้าคนไทยให้เข้ากับ “เกือกฝรั่ง” แทนที่จะตัดเย็บ “เกือกฝรั่ง” ให้เหมาะกับเท้าคนไทย และยังวิพากษ์ต่อไปว่า “แม้จะพัฒนาความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ให้เจริญถึงขั้นทำให้เม็ดฝนตกลงมาเป็นทองคำได้ คนก็ยังจะฆ่ากันตายเพราะแย่งเม็ดฝนทองคำนั้นอยู่ดี” เพราะ “ถ้าศีลธรรมไม่กลับมาโลกาจะวินาศ แต่ถ้าศีลธรรมกลับมาโลกาจะสว่างไสว” ซึ่งเข้ากันได้กับทัศนะของไอน์สไตน์ (Albert Einstein - German) ที่ว่าวิทยาศาสตร์กับศาสนาต้องพัฒนาควบคู่กัน ดังที่กล่าวว่า “วิทยาศาสตร์ที่ปราศจากศาสนาเปรียบเหมือนคนแขนขาพิการ ศาสนาที่ปราศจากวิทยาศาสตร์เปรียบเหมือนคนตาบอด” (Science without religion is lame, religion without science is blind.)

การสร้างความสุขธรรมให้แก่วรรณคดี

เมื่อวิพากษ์การศึกษาแบบ “มหาหิงคฺวัน” แล้ว ถัดมาก็ลงมือ “ต่อ

ทางสุนข” โดยเริ่มจากสร้างความชอบธรรมให้แก่ระบบคิด โดย “สืบค้น
 ขุมทรัพย์จากพระโอษฐ์ เพื่อที่จะสานต่อจากรอยพระอรหันต์” ท่าน
 ศึกษารอบด้านได้พบความจริงว่า พุทธศาสนาสืบทอดมาเป็นเวลานาน
 และเผยแผ่ไปตามถิ่นต่าง ๆ ปรากฏในแต่ละถิ่นตีความคำสอนของ
 พระพุทธเจ้าหลากหลายแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับวิถีทัศน์ของแต่ละคน
 จนนำมาซึ่งความแตกแยกขัดแย้ง และมีการทำสังคายนาหลายครั้ง
 (กล่าวกันว่า 9 ครั้ง) แยกออกเป็นหลายนิกาย โดยไม่อาจยืนยันได้ว่า
 คำสอนใด เป็น “วจาจากพระโอษฐ์” หรือ ของ “พระสังคีติกาจารย์”
 (อาจารย์รุ่นทำสังคายนา) เพิ่มเติมเข้าไปเอง แล้วนำไปใส่พระโอษฐ์
 พุทธศาสนิกขุจึงพยายามร่อนหา “เพชร” ในพระไตรปิฎก เพื่อที่จะเข้า
 ถึงพุทธวจา กระทั่งมีปัญหาในหลักสำคัญ ต้องตีความให้เข้ากันได้กับ
 คำสอนใน “สพเพธมมา นาถ อภินิเวสย” “ธรรมทั้งปวงไม่ควรยึดมั่น”
 ซึ่งถือว่าเป็น “หัวใจ” ของพุทธศาสนา ถ้าพิจารณาในรายละเอียด ต้อง
 เทียบเคียงกับคำสอนใน “โคตรมีสูตร” ซึ่งถือว่าเป็น “หลักพื้นฐาน” ที่
 สอนให้เรียบง่าย มั่นนอย สันโดษ ถ้าจะพิจารณาเพื่อตัดสินใจเชื่อเรื่องใด
 ต้องใช้ “หลักกาลามสูตร” เป็น “เครื่องมือตรวจสอบ” และกรณีที่ต้อง
 ตีความคำสอนที่เผยแผ่ไปต่างถิ่น ทำให้คำสอนแตกต่างกัน ต้องใช้
 “มหาปเทศ 4” เป็น “หลักเทียบเคียง”

เมื่อวางหลักการเช่นนี้แล้ว ก็ดำเนินการตามที่เรียกว่า “ก้าวนำทาง
 และสืบทอดธรรมตามแบบฉบับของพุทธทาส” โดย 4 กระบวนทัศน์ คือ
 1) เน้นความแปลกใหม่และทันสมัย (นกนางนวลแตกฝูง) 2) ตีความให้
 สำเร็จประโยชน์ในกาลชาติปัจจุบัน ไม่ต้องรอชาติหน้า 3) ไม่ติดยึดกับ
 ลัทธินิกาย (อยู่เหนือลัทธินิกาย) 4) สร้างเครื่องมือขึ้นใช้ (ทฤษฎี 2 ภาษา)
 ส่วนกลวิธีสอนจะไม่เน้น “อัสตคตภาษา” (บาลี - สันสกฤต) เพราะเห็นว่า
 เป็นภาษาที่ทันสมัย ผู้คนอาจเบื่อหน่าย แต่เน้น “อรุณโรจน์ภาษา”
 (ภาษาของคนรุ่นใหม่) และยังทำตนเป็นเสมือน “Jonathan” หนุ่ม
 ในนิยายเรื่อง Livingston Seagull (Kasetsiri, 1982, Trans.)

กล่าวคือ เมื่อไม่เห็นด้วยกับฝูงที่บินไปแสวงหาอาหารตามเส้นทางเดิมทั้งที่ไม่ค่อยจะมีปลาให้จับกิน โดยอ้างเพียงว่าบรรพบุรุษเคยสอนไว้เช่นนี้ จึงคิดนอกกรอบ (Think outside the box) ไม่บินตามฝูง แต่แสวงหาเส้นทางสายใหม่ของตนเอง การคิดแบบนี้ นกนางนวลตัวอื่นอาจเห็นว่าเป็นความเสี่ยง เพราะอาจไม่พบฝูงปลาให้จับกิน หรืออาจหลงทางกลับฝูงไม่ถูก หรืออาจถูกนกนางนวลฝูงอื่นรุมจิกตีสจนตาย ฯลฯ แต่ถ้าไม่มองโลกแง่ร้ายเพียงด้านเดียว ก็เป็นไปได้เช่นกันว่าอาจค้นพบปลาฝูงใหม่ที่ชุมชุมกว่า ถ้าไม่มีผู้กล้าแตกฝูงบ้าง การค้นพบฟ้าใหม่โลกใหม่ อย่างคริสโตเฟอร์ โคลัมบัส (Christopher Columbus) จะไม่เกิดขึ้น วิถีแบบพุทธทาสก็เดินบนเส้นทางแบบเดียวกันนี้ ถ้อยคติประจำใจว่า “นกตัวที่บินสูงกว่า ย่อมมองเห็นได้ไกลกว่า” นอกจากนี้ยังทำหลายอย่างต่างไปจากวิถีเดิม ๆ เช่น สร้างทฤษฎี 2 ภาษา (ภาษาคน - ภาษาธรรม) สร้าง “พจนานุกรมนอกราชบัณฑิต ฯ” จึงทำให้ปราชญ์ท่านอื่นที่สอนศาสนาโดยติดอยู่กับกรอบคิดแบบ “จารีตนิยม” ไม่เห็นด้วย ฉะนั้น จึงปล่อยให้อยู่ในดุลพินิจของผู้อ่านที่จะเลือกเห็นด้วยกับฝ่ายใด

กระบวนทัศน์ “ต่อทางสุนัข”

พุทธทาสภิกขุ กล่าวถึงความแตกต่างระหว่างความเป็น “คน” กับ “มนุษย์” ว่า “เป็นมนุษย์เป็นได้เพราะใจสูง เหมือนหนึ่งยังมีดีที่แวขน ถ้าใจต่ำเป็นได้แต่เพียงคน ย่อมเสียที่ที่ตนได้เกิดมา” (Buddhadasa Bhikku, 2003) ฉะนั้น ถ้าจะให้เป็น “มนุษย์” จะต้อง “ต่อทางสุนัข” ดังที่แสดงวิสัยทัศน์ไว้ใน “ธรรมบรรยายต่อทางสุนัข” (ระดับมหาวิทยาลัย 10 ชั่วโมง) เพื่อให้การอบรมแก่ภิกษุมหาวิทยาลัยราชภัฏ เนื่องในโอกาสที่ลาสิกขาบท ประจำปีพ.ร.ช. 2523 ระหว่างวันที่ 26 - 30 ตุลาคม ณ ลานหินโค้ง สวนโมกขพลาราม อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งจะตัดตอนมานำเสนอเพียงบางส่วน ดังนี้...

...โลกกำลังมีการศึกษาชนิดที่เปรียบได้กับสัตว์ที่มีหางขาดอยู่ ซึ่งมีผลทำให้โลกไปสู่ความพินาศมากกว่าที่จะนำสู่สันติภาพ และขอโอกาสที่จะใช้คำพูดตรง ๆ ซึ่งหวังว่าคงจะได้รับภัย ทั้งนี้เพื่อความเข้าใจโดยชัดเจนแจ่มแจ้งและประหยัดเวลา โลกกำลังมีความเลวร้ายอย่างไรบ้าง เป็นสิ่งที่ควรนำมาพิจารณา เพื่อให้รู้กันเสียที่ว่า โลกมนุษย์นี้ กำลังเป็นอะไรไปเสียแล้ว อย่างไรก็ตาม การพิจารณานี้เป็น การกระทำที่คุ้มค่าของเวลาเป็นแน่

- โลกมนุษย์กำลังเต็มไปด้วยกิเลส ยิ่งกว่าโลกของสัตว์เดรัจฉาน ทั้งโดยชนิด โดยปริมาณ และโดยความเข้มข้น ไม่ว่าจะถูกกันในแง่ของ โลกะ โทษะ หรือโมหะ ก็ตาม ในแง่ของโลกะนั้น ทุกชาติต้องการความ ได้เปรียบสุดเหวี่ยง ชาติใหญ่ ๆ ต้องการครองโลก คนทุกคนโดยส่วนตัว ทุกคนต่างต้องการสิ่งสนองกิเลสอย่างไม่มีขีดชั้น ในแง่ของโทษะนั้น ไม่มีใครรักใคร พร้อมที่จะประหารกันได้ทุกเมื่อ จึงมีอาชญากรหรือ อันธพาลเต็มบ้านเต็มเมือง และมีการตระเตรียมอาวุธมหาประลัย ที่จะใช้กวาดล้างผู้อื่นออกไปเสียจากโลก โดยไม่เฉลียวใจว่ามันจะ กวาดล้างตนเองตามไปด้วย ในด้านของโมหะนั้น โลกกำลังเจริญ ด้วยการกระทำสิ่งที่ไม่จำเป็น หรือเกินจำเป็น ซึ่งเป็นการทำลายทรัพยากร ธรรมชาติในโลกอย่างน่าใจหาย มนุษย์สมัยหินไม่ต้องใช้น้ำมันวันหนึ่ง แม้แต่หยดเดียว มนุษย์สมัยนี้ใช้น้ำมันวันละล้าน ๆ ถังมากกว่าครึ่งแห่ง จำนวนนั้น ใช้เพื่อความสำราญสำราญที่ไม่จำเป็น นอกนั้นใช้ไปเพื่อสงคราม และเศรษฐกิจที่เป็นปัจจัยสงคราม และมนุษย์กำลังเอาสิ่งลามกอนาจาร มาเป็นศิลปะหลอกลวง มอมเมาตนเองยิ่งขึ้น นี่คือโมหะ

- โลกมนุษย์กำลัง “กีดกัน” ยิ่งกว่าในโลกสัตว์เดรัจฉาน อย่างที่จะเปรียบกันไม่ได้ ทุกคนมองเห็นได้เองว่าสัตว์ทำร้ายกันบ้างก็เมื่อมีความจำเป็น แต่มนุษย์ทำสงครามเพื่อสนองกิเลสตัณหาของตน ด้วยอาวุธ ที่ฆ่ากันได้ คราวละหมื่น ละแสน ซึ่งต่อไปคราวละล้าน ๆ ซึ่งสัตว์จะทำได้ก็เพียงกีดกันແລ່หะหะหะบ้างเท่านั้น มนุษย์กีดกันด้วยสงคราม

อาวุธ สงคราม เศรษฐกิจ การเมือง ทั้งใต้ดินและบนดิน, โลกเราจึงเป็นโลกแห่งการทำลายล้าง จนไม่รู้จะเรียกว่าเป็นอาชญากรรมประเภทใด ไม่มีศาลยุติธรรมไหนสั่งหยุดหรือลงโทษมนุษย์เหล่านี้ได้เพราะอำนาจก็คือความยุติธรรมไปเสียแล้ว

• คนในโลกปัจจุบันกำลังเป็นโรคภัยไข้เจ็บแปลก ๆ ชนิดที่มนุษย์สมัยหินไม่เคยเป็น มีโรคนอนไม่หลับ ปวดศีรษะ โรคประสาท โรคจิต ผิดปกติ หรือโรคปัญญาอ่อนชนิดที่สัตว์ไม่เคยเป็น และเป็นไม่ได้มนุษย์ในโลกกินยารวันหนึ่งเป็นร้อย ๆ ตัน แต่แมวไม่ต้องกินแม้แต่เม็ดเดียว ไม่เป็นโรคแม้แต่นอนไม่หลับ อย่างจะเยาะเย้ยคนให้น่าอายเป็นที่สุด ความเจริญของมนุษย์ก็คือการสร้างปัญหาให้มนุษย์ และเป็นการทำลายทรัพยากรของโลกโดยไม่จำเป็นมากยิ่งขึ้นนั่นเอง มนุษย์ทั้งสัตว์ไปไกลในด้านความเจริญทางวัตถุ แต่กลับถอยหลังอย่าน่าละอายสัตว์ด้านสันติภาพทางจิตใจ และความสงบเย็นทางสังคม ซึ่งหาไม่พบแล้วในโลกมนุษย์ โลกกำลังจะวินาศเพราะมนุษย์ผู้ขยันในการพัฒนาโลกนั่นเอง ไม่ใช่เพราะสัตว์เลย คิดเถิด มันน่าละอายสัตว์เท่าไร..

• มนุษย์กำลังเจริญก้าวหน้า เชื่อดคตัวเองในที่สุด กำลังมีความรุ่มรวย มีความสงบสุขน้อยกว่าสัตว์อย่างที่จะเปรียบกันไม่ได้แล้วยังเป็นผู้ทำลายสัตว์ให้สูญพันธุ์ไปจากโลก อย่างที่ไม่มีกฎหมายไหนจะคุ้มครองสัตว์ได้จริง เมื่อมนุษย์กำลังเป็นผู้เห็นแก่ตัวสุดเหวี่ยงกันเสียอย่างนี้ ช่างไม่สงวนสัตว์เอาไว้เป็นครูอาจารย์กันเสียบ้างเลย มนุษย์เสียอีก เป็นผู้มัววิฤตการณ์อันถาวร พร้อมกับที่สัตว์ยังมีสันติภาพอันถาวร ซึ่งมนุษย์นั้นแหละเป็นผู้ลิดรอนสิ่งนี้ของมันเสียอย่างทารุณโหดร้ายที่สุดยิ่งขึ้นทุกที มนุษย์ก้าวหน้าทางการแพทย์ ทางหยาทยา ทางสุขภาพอนามัยยิ่งกว่าสัตว์อย่างที่จะเปรียบกันไม่ได้ แล้วไฉนมนุษย์จึงมีโรคภัยไข้เจ็บ แม้แต่โรคฟัน แผล และมากกว่าสัตว์ยิ่งขึ้นไป อย่างที่จะเปรียบกันไม่ได้อีกนั่นเอง นำหัวเราะต่อการก้าวหน้า

การพัฒนาของมนุษย์อย่างตัวเป็นเกลียว

- มนุษย์ทั้งโลกจัดการศึกษาก้าวหน้าแต่ในทางวัตถุ โดยไม่นึกถึงด้านจิตใจ หรือไม่มีความรู้ในด้านจิตใจเอาเสียเลย หรือดีแต่จะดึงเอาจิตใจลงมาเป็นทาสวัตถุ รับใช้วัตถุ มนุษย์จึงมีคุณธรรมทางจิตใจน้อยลง ๆ จนมีสันติภาพ สันติสุข น้อยกว่าสัตว์ และมีคุณธรรมที่บริสุทธิ์แท้จริงตามธรรมชาติน้อยกว่าสัตว์ลงไปทุกที ซึ่งไม่รู้ว่ในอนาคตมันจะไปจบอยู่ในรูปใด การศึกษาที่ให้ผลเช่นนี้ จึงมีสภาพเป็นการศึกษาเหมือนสัตว์ทางด้น เช่น สุนัขทางด้น หรืออย่างด็กก็เหมือนพระเจดีย์ยอดด้น ซึ่งนับว่าไม่น่าดูเลย เพราะไม่อาจส่งเสริมสันติภาพของโลกน้นเอง แต่กลายเป็นเพื่อการเชือดคอตนเองไปเสีย อันนี้แหละเป็นต้นเหตุให้เกิดการบรรยายชุดนี้ และมีชื่อว่า “มหาวิทยาลัยต่อทางสุนัข” ซึ่งหลายคนคัดค้านว่าเป็นชื่อที่หยาบคาย แต่อาตมาเห็นว่ามึประโยชน์ที่แสดงความจริงได้ชัดกว่า และรวดเร็วกว่า แม้จะฟังระคายหูไปบ้าง ก็เป็นที่น่าจะได้รับการให้อภัย

- สรุปความว่า มนุษย์กำลังไม่มีสันติภาพอย่างน่าละอายสัตว์ แต่ทางแก้อย่างอื่นไม่มี นอกจากเสียแต่ว่า ธรรมะจะกลับมา พระเจ้าจะกลับมา ศาสนาจะกลับมาครองใจมนุษย์เหมือนอย่างที่เคยครองมาแล้ว ในบางยุค บางสมัยเท่านั้น ธรรมะจะกลับมาได้ก็ต่อเมื่อมีการศึกษาที่ไม่มีลักษณะเหมือนสัตว์ทางขาด เท่านั้นเอง คือมีการศึกษาแต่วิชาหนังสือและวิชาอาชีพเท่านั้น ไม่มีการศึกษาเรื่องมนุษย์ที่มีคุณธรรมอย่างถูกต้องของมนุษย์กันเสียเลย

- มนุษย์ทั้งโลกควรสนใจในเรื่องธรรมะ กลับมากันเกิด โลกจึงกลับไปเป็นโลกมนุษย์อย่างถูกต้องตามความหมายของคำว่า “มนุษย์” คำบรรยายชุด “มหาวิทยาลัยต่อทางสุนัข” นี้ ใช้ได้สำหรับการศึกษาของทุกชาติในโลกเพื่อจัดการศึกษาของตนให้สมบูรณ์ตามที่ “พระเป็นเจ้า” หรือ “กฎของธรรมชาติฝ่ายสันติสุข” ต้องการ ขอให้ช่วยบอกกล่าวต่อ ๆ กันไปด้วย จะเป็นการช่วยแก้ปัญหาของโลกได้อย่างแท้จริง

จากกระบวนทัศน์ดังกล่าว ผู้เขียนวิเคราะห์ว่า แม้นักศึกษาแต่ละคน จะศึกษาเล่าเรียนเพื่อจบออกไปประกอบชีพต่างสาขา ไม่ว่า แพทย์ วิศวกร สถาปนิก ฯลฯ แต่ทุกคนต้องเป็น “มนุษย์” ฉะนั้น จึงต้อง ศึกษาศาสตร์แห่งความเป็น “มนุษย์” คือ เรื่อง ดี ชั่ว ถูก ผิด ควร ไม่ควร ดังคำกล่าวของ ม.ล. ปิ่น มาลากุล ที่ว่า ผู้มีการศึกษารอบ ด้านเปรียบเสมือน “ดอกกล้วยไม้ที่แสนงาม” หรือ ดังคำขวัญของ ศาสตราจารย์กิตติคุณอำไพ สุจริตกุล ผู้เป็น “ครู” สายครุธรรมนิยม ที่เห็นว่าการจัดการศึกษาต้องให้มี “ความรู้” ควบคู่ “คุณธรรม”

กลวิธีสอนเพื่อ “ต่อหางสุนัข”

ผู้เขียนเคยทำวิจัยเรื่อง “ภูมิปัญญาการนำทางสู่เนื้อธรรมของท่าน พุทธทาส” (Buddhadasa Bhikku, 2003) โดยได้รับทุนสนับสนุน จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) พบว่า ท่านมีวิธีสอน หลายแบบ (ดูภาพประกอบ)

ภาพ 2 อำนวย ยัสโยธา ประมวลสรุปจาก ภูมิปัญญาการนำทางสู่เนื้อธรรม
ของท่านพุทธทาส พ.ศ. 2546

จากภาพนี้ นำมาขยายความ ได้ว่า...

1) การปลูกฝังใจ: เริ่มโดยชวนสนทนาเพื่อชี้แนะให้เห็น คุณ โขช ประโยชน์ มีใช้ประโยชน์ กล่าวคือ เมื่อมีผู้คนเข้าไปนมัสการ ท่านจะชวนคุย เรื่องต่าง ๆ เช่น ปัญหาบ้านเมือง ปัญหาสังคม ความเจริญก้าวหน้าทาง วัตถุ เป็นต้น การคุยเรื่องเหล่านี้ทำให้คนรุ่นใหม่เห็นว่าท่านเป็นคนทันสมัย ทันโลก ทันเหตุการณ์ ติดตามข่าวสารบ้านเมืองอยู่ตลอดเวลา จึงทำให้ ผู้ฟังเลื่อมใสศรัทธา พร้อมทั้งรับฟังคำสอน

2) สอนโดยการพูดให้ฟัง: คือ บรรยายธรรมที่ลานหินโค้ง (โรงธรรม แบบสวนโมกข์) มีทั้งภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เข้าร่วมฟัง สิ่ง ที่ท่านเทศนาล้วนอยู่ในเรื่องของทุกข์ สาเหตุทำให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์ และวิธีปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับทุกข์ เป็นต้น

3) สอนโดยการเขียนให้อ่าน: โดยแต่ง แปล และแปลง ทั้งร้อยแก้ว ร้อยกรอง หนังสือที่มีชื่อเสียงมาก เช่น คู่มือมนุษย์ จิตว่าง “ทำอะไร จึงจะว่าง” ตามรอยพระอรหันต์ พุทธประวัติจากพระโอษฐ์ เพชรใน พระไตรปิฎก ภาษาคนภาษาธรรม ธัมมิกสังคมนิยม (Dhammic Socialism) หัวข้อธรรมในคำกลอน ส่วนผู้ที่ไม่มีเวลามากพอที่จะ อ่านหนังสือ ก็แจกเป็น “แผ่นปลิว” ให้อ่าน

4) สอนโดยชวนให้คิด: ยั่วให้คิดจากภาพปริศนาธรรม (โดยเฉพาะ ภาพที่โรงมหรสพทางวิญญาณ) หรือปริศนาธรรมจากสระมะพร้าว “นาฬิเกร” (มะพร้าวพันธุ์หนึ่ง ผลเล็ก สีเหลือง หรือส้ม มีน้ำหอมหวาน) ต่อมาได้กลายเป็นเพลงกล่อมเด็กของชาวใต้ว่า “มะพร้าว นาฬิเกร ต้น เดียวโนเน กลางทะเลขี้ผึ้ง ฝนตกไม่ต้อง ฟ้าร้องไม่ถึง กลางทะเลขี้ผึ้ง ถึงได้แต่ผู้พันบุญ”

5) สอนโดยทำตนให้ดูเป็นแบบอย่าง: ท่านจะไม่สอนในสิ่งที่ปฏิบัติ ไม่ได้ แต่จะต้องทำได้ดังที่สอน คล้ายกับสาดิตให้ดูว่า สิ่ง ที่พูดสามารถ ปฏิบัติได้จริง ไม่เข้าทำนองแม่ปูสอนให้ลูก ๆ เดินตรง แต่แม่ปูกลับเดิน คดเคี้ยวไปมา

6) สอนโดยการอยู่ให้เห็น: คือ “เป็นอยู่อย่างต่ำ มุ่งกระทำอย่างสูง ฉันทข้าวจานแหมว อาบน้ำในคู นอนกุกิเล้าหมู ฟังยุงร้องเพลง” คำว่าเป็นอยู่อย่างต่ำ หมายถึง ใช้ชีวิตแบบสมถะ เรียบง่าย มีก้น้อย สันโดษพึ่งพาวัตถุเท่าที่จำเป็น คำว่า มุ่งกระทำอย่างสูง หมายถึง มุ่งศึกษาปฏิบัติธรรม และเผยแผ่แก่เพื่อนมนุษย์ผู้เป็นเพื่อนร่วมทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ให้พ้นทุกข์ตามไปด้วย คำว่า ฉันทข้าวจานแหมว หมายถึง ฉันทข้าวในบาตรโดยนำอาหารเอามาใส่รวมกันโดยไม่เรียกว่าเนื้อหรือผัก คำว่า อาบน้ำในคู หมายถึง การเป็นอยู่อย่างธรรมชาติ นอนกุกิเล้าหมู หมายถึง การอยู่คนเดียว ส่วน ฟังยุงร้องเพลง หมายถึง ฟังเสียงยุงให้เป็นเสมือนเสียงเพลง

7) สอนโดยวิธีเย็นให้สัมผัส: เพื่อยืนยันให้เห็นว่าถ้าปฏิบัติได้ตามที่สอน เมื่อมีโลกธรรมแปดมากระทบ ไม่ว่าจะเป็นการได้ลาภ เสื่อมลาภ ได้ยศ เสื่อมยศ ได้สุข ต้องทุกข์ ได้สรรเสริญ ถูกนินทา ก็จะทำให้จิตสงบ ไม่โอนเอนหวั่นไหวตามไปด้วย

8) สอนโดยโน้มนำให้ทำตาม: หมายถึง ชวนให้ลงมือฝึกฝนและปฏิบัติตามที่ท่านสอน โดยมีคำเตือนว่า “ถ้าไม่ทำตามที่ท่านสอน อย่ามาอ่อนเรียกว่าอาจารย์” เป็นต้น

การ “ต่อทางสุนัข” ให้กับนักการเมือง

ทำนองเดียวกับการจัดการศึกษาแบบ “มหาทางด้วน” ท่านเห็นว่านักการเมืองทั่ว ๆ ไปก็เป็นเสมือน “สุนัขไร้หาง” (ขาดคุณธรรม) และยังวิพากษ์ว่าถ้าไม่มีศีลธรรมคอยกำกับ ครอบรอบประชาธิปไตยจะเป็นระบอบที่เลวร้ายที่สุด เพราะต่างฝ่ายต่างแย่งอำนาจและผลประโยชน์ระหว่างกัน อุปมาเหมือนกับจิ้งจอก 6 ชนิด ซึ่งมีถิ่นที่อยู่และสถานที่หากินต่างกัน กล่าวคือ จิ้งจอก จะเข้า นก สุนัขบ้าน สุนัขจิ้งจอก และลิง มามัดผูกโยงไว้ด้วยกันด้วยเชือกอันเหนียว แล้วปล่อยให้แต่ละฝ่ายต่างไปตามทางของตน งูก็จะดิ้นไปหาจอมปลวก จิ้งจอกจะลงน้ำ นกจะบินขึ้นฟ้า สุนัขจะเข้าบ้าน สุนัขจิ้งจอกจะเข้าป่า ลิงจะแย่งขึ้นต้นไม้ ถ้าฝ่ายใดมีกำลังเหนือกว่าก็จะแย่งไปทางนั้น โดยมีต้องคำนึงถึงความถูกต้อง

ชอบธรรม การที่จะต่อทางให้นักการเมือง ก็ต้องปลูกจิตสำนึกให้เห็นคุณค่าทางจริยธรรม เป็นคนดีมีศีลธรรมดั่งบทวิพากษ์ข้างต้น

ในคำสอนของพุทธศาสนาได้กล่าวถึง “อธิปไตย 3” คือ “อัตตอธิปไตย”ใช้อำนาจโดยถือตัวผู้ปกครองเป็นใหญ่ (เผด็จการโดยตัวผู้ปกครอง) แบบ “โลกาธิปไตย” ใช้อำนาจโดยถือกระแสโลกเป็นใหญ่ (คล้ายระบอบประชาธิปไตย) และแบบ “ธรรมาธิปไตย” ใช้อำนาจโดยถือกระแสธรรมเป็นใหญ่ (เผด็จการโดยธรรม) พุทธทาสภิกขุนำแนวคิดนี้มาประยุกต์อธิบายการปกครองในสังคมอุดมคติ (Utopia) ไว้ในหนังสือ ชื่อ “ธัมมิกสังคมนิยม” (Dhammic Socialism) ซึ่งเป็นสังคมที่ถือธรรมเป็นใหญ่ มีผู้ปกครองเป็น “ธรรมราชา” (คนดีมีศีลธรรม) โดยเห็นว่าถ้าใช้อำนาจการปกครองที่ดี ธรรมชาติก็จะไม่วิปริตแปรปรวน ฝนฟ้าจะตกต้องตามฤดูกาล ประชาชนจะอยู่เย็นเป็นสุข

ในทัศนะส่วนตัวของผู้เขียน ขอประมวลสรุปให้ล่อรับกับแนวคิดแบบพุทธทาสว่า ในส่วนของประชาชนพลเมือง ควรจัดให้มี “บัตรสะสมความดี” (Smart card to collect good deeds) ไม่ว่าในหมู่นักเรียน นิสิต นักศึกษา ประชาชน ข้าราชการ นักการเมือง หรือภาคธุรกิจเอกชนจะต้องมีทะเบียนประวัติบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดี และสามารถนำไปใช้ในฐานะผู้ทำประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติและสังคม และใช้สิทธิประโยชน์อื่น ๆ ตามที่ทางการกำหนด (ดูภาพประกอบ)

ภาพ 3 อำนวย ยัสโยธา ประมวลสรุปจาก ภูมิปัญญาการนำทางสู่เนื้อธรรม
ของท่านพุทธทาส 2546

ปัจฉิมกถา “พุทธทาสจักอยู่ไป ไม่มีวันตาย”

ก่อนจะจบบทความนี้ ผู้เขียนขอสืบสานปณิธานของพระอาจารย์ท่านพุทธทาส โดยเชิญชวนให้ศาสนิกของแต่ละศาสนาทำความเข้าใจความหมายอันลึกซึ้งในศาสนาของตน และสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนา ในส่วนของชาวพุทธ ขอให้ตั้งมั่นอยู่ในกรอบคิดของพุทธศาสนาที่ว่า “ให้ละชั่ว ทำดี และทำจิตให้ผ่องแผ้ว”

ท้ายที่สุด ขอจบบทความด้วยคำกลอนของท่าน ชื่อ “พุทธทาสจักอยู่ไปไม่มีวันตาย”

พุทธทาส จักอยู่ไป ไม่มีตาย
ร่างกายเป็น ร่างกายไป ไม่ลำเอียง
พุทธทาส คงอยู่ไป ไม่มีตาย
สมกับมอบ กายใจ รับใช้มา
พุทธทาส ยังอยู่ไป ไม่มีตาย
ด้วยธรรมโฆษณ์ ตามที่วาง ไว้อย่างเคย

แม้ร่างกาย จะดับไป ไม่พึงเสียด
นั่นเป็นเพียง สิ่งเปลี่ยนไป ในเวลา
ถึงดีร้าย ก็จักอยู่ คู่ศาสนา
ตามบัญชา องค์พระพุทธร ไม่หุดยเลย
อยู่รับใช้ เพื่อนมนุษย์ ไม่หุดยเลย
โอ้เพื่อนเอ๋ย มองเห็นไหม อะไรตาย

แม้ฉันตาย ภายหลังไปหมดแล้ว แต่เสียงลี้ ยังแจ้ว แว่วหูสหาย
 ว่าเคยพลอด กันอย่างไร ไม่เสื่อมคลาย ก็เหมือนฉัน ไม่ตาย ภายหลังธรรมยัง
 ทำกับฉัน อย่างกะฉั่น นั้นไม่ตาย ยังอยู่กับ ท่านทั้งหลาย อย่างหนหลัง
 มีอะไรมา เชื้อไขให้กันฟัง เหมือนฉันนั่ง ร่วมด้วย ช่วยชี้แจง
 ทำกับฉัน อย่างกะฉั่น ไม่ตายเกิด ย่อมจะเกิด ผลสนอง หลายแขนง
 ทุกวันนัด สันทนา อย่าเลิกแล้ง ทำให้แจ้ง ที่สุดได้ เลิกตายกัน

ด้วยความเคารพอย่างสูง และเทิดทูนไว้เหนือเกล้าเหนือเศียร

References

- Applied philosophy in Thai education management*. (n.d.). Retrieved February 21, 2021, from <https://transliteration496556707.wordpress.com/page/2/>
- Bach, R. (1982). *Jonathan Livingston Seagull* (C. Kasetsiri, Trans.) (7th ed.). Bangkok : Dokya.
- Buddhadasa Bhikku . (1982). *Dharma preaches to the dog's tail*. Retrieved February 1, 2021, from http://www.buddhadasa.org/files/pdf/B_pdf/t/t39.pdf
- Buddhadasa Bhikku. (2003). *Buddhadasacompos the poems*. Bangkok: Matichon.
- Buddhadasa Bhikku 3*. (n.d.). Retrieved January 9, 2021, from <https://sites.google.com/site/theholydhammacity/phuttha-thas-phikkhu-3>
- Buddhadasa Inthapanyo Archives. (n.d.). *Influential people of the world "Buddhadasa Bhikku " who uses Buddhism to lead society*. Retrieved February 1, 2021, from

http://www.bia.or.th/html_th/index.php/2013-09-04-04-47-56/65-archives/646-1254

Buddhist philosophy. (n.d.). Retrieved March 18, 2021, from https://www.baanjomyut.com/library_2/educational_philosophy/06.html

Dhonburi Rajabhat University. (n.d.). *Philosophy of essentialism*. Retrieved March 18, 2021, from <https://sites.google.com/site/drongbung0260/prachya-kar-suksa-saratth-niyam>
Immanuel Kant Top Quotes. (n.d.). Retrieved February 21, 2021, from <http://www.quotehd.com/quotes/immanuel-kant-philosopher-quote-experience-without-theory-is-blind-but-theory>

Más frases populares de Heráclito. (n.d.). Retrieved February 21, 2021, from <https://akifrases.com/frase/175563>

Sintuwongsanon, P. (n.d.). *Summary of Thai education philosophy*. Retrieved March 18, 2021, from <https://www.gotoknow.org/posts/292382>

Three wishes of Buddhadasa. (2017, 29 May). *Komchadluek*. Retrieved February 1, 2021, from <https://www.komchadluek.net/news/knowledge/279662>